

Ur *Zenit* nr 6-1971

Hamza Alavi

Bangla Desh och krisen i Pakistan

Frigörelsekampen i Bangla Desh har blottat viktiga aspekter på kapitalismens motsättningar i särskilt de underkuvade satelliterna: imperialismens relationer till den inhemska härskande klassen, den borgerliga nationalismens oförmåga att förverkliga nationell självständighet, den interna kolonialismens mekanismer och konsekvenser, marginaliseringen av miljontals människor som är onödiga för systemet o.s.v. I den följande texten presenterar Hamza Alavi, en pakistansk marxist, en analys som både belyser den här speciella kampens ursprung och förutsättningar och dess generella lärdomar.

Den här texten har översatts och redigerats av Zenit, varvid särskilt detaljer kring det politiska förloppet i Bangla Desh och Pakistan utelämnats. Den intresserade kan finna artikeln obeskuren i Socialist Register 1971 eller i Journal of Contemporary Asia (Box 49010, Stockholm 49). Hamza Alavi är f.n. verksam vid Institute of Development Studies (IDS), University of Sussex, Brighton. Han har tidigare publicerat flera centrala essäer om den samtida imperialismen och den anti-imperialistiska frigörelsekampens villkor. Se exempelvis: Imperialism — Old and New och Peasants and Revolution som återfinns i Socialist Register årgång 1964 respektive 1965.

Den exempellösa vrede med vilken den pakistanska armén har slagit tillbaka mot folket i Östbengalen markerar ett nytt steg i den fördjupade krisen i Pakistan. Detta inträffade ca två år efter det att president Ayub Khan störtades och general Yahya Khan grep makten under undantagstillstånd. Det är en kris i den nationella identiteten. Det är också en kris genom den utmaning mot den byråkratisk-militära oligarkin som de växande demokratiska krafterna i landet utgör.

Ett obestridligt faktum i denna situation är arméns obarmhjärtiga brutalitet i attackerna på ett helt folk. Lika självklar är det östbengaliska folkets rätt att slåss för att befria sig från sitt förtryck. Men de underliggande frågorna är mer komplexa. Det gäller för det första konsekvenserna av den ökade regionala obalans som är inskriven i den ojämna utveckling som råder under kapitalismen. Det gäller för det andra frågor som rör å ena sidan den sociala basen för ett enhetligt nationsbegrepp och en enhetlig nationell ideologi, och å andra sidan framväxten av en separat nationell identitet bland underprivilegierade regionala grupper. I ett kvartssekel har befolkningen i Östbengalen, som utgör 54 % av Pakistans samlade befolkning, arbetat för en rättvis behandling i förhållande till statsbyråkratin och militären och för möjligheten att rätta till den ekonomiska eftersläpningen i denna exploaterade region, genom omfördelning av de ekonomiska resurserna. Under detta arbete och denna kamp har det etablerats en separat identitet med egen kultur och eget språk. Ett nationellt medvetande har vuxit fram. Sett utifrån detta perspektiv var konfrontationen med armén i mars 1971 kulmen på en långvarig utveckling.

Det står fullt klart att de politiska ledarna i Östbengalen och i synnerhet ledarna i Awami-förbundet, som företräder en bengalisk nationalism, varken hade förutsett eller förberett sig på någon form av väpnad kamp. Detta visar sig t.ex. i hur shejk Mujibur Rahman, förbundets obestridde ledare, reagerade på arméns anfall. Han varnades med kort varsel för den hotande attacken. Men då han uttömt alla möjligheter att nå en lösning förhandlingsvägen, valde han att stanna i sitt residens för att där invänta arrestering; detta i enlighet med beprövad politisk

taktik från gångna tider. Generationer av politiker hade begagnat denna teknik med politiska förhandlingar uppbackade med hot och påtryckningar, som alternerade med gästspel i brittiska fängelser. På detta sätt fick de steg för steg fram eftergifter från engelsmännen och säkrade en egen regeringsställning, utan att behöva riskera massaktioner i en sådan skala att dessa kunde bli upphov till en revolutionär befrielse. Förhandlingarna fungerade därför att engelsmännen kunde lita på detta 'nationalistiska' ledarskap när det gällde att bevara en samhällsordning där deras egna intressen blev tillgodosedda i den neo-koloniala situation som följde. Också engelsmännen fruktade alternativet till förhandlingar med 'moderata ledare', nämligen en revolutionär rörelses framväxt.

De styrande klasserna i Pakistan var medvetna om shejk Mujibs dilemma. Också de såg Awamiförbundet som det sista bålverket i det samhällssystem i Östbengalen där deras egna intressen låg väl skyddade. De insåg att eftergifter inför kraven på regionalt självstyre skulle innebära ett uppgivande av vissa av deras intressen. Men de såg inget annat alternativ till detta eftersom de ansåg att om Mujib förlorade terräng till det växande trycket underifrån kunde situationen bli revolutionär och i så fall skulle de stå där utan någonting kvar. Jag kommer nedan att diskutera de olika klassernas roller och attityder i den aktuella situationen. Men inledningsvis är det viktigt att påpeka att detta shejk Mujibs dilemma var också de styrande klassernas i Västpakistan.

Kina och Bangla Desh

För amerikanerna, som spelade en betydelsefull roll, existerade inget direkt dilemma. De stödde helhjärtat Awamiförbundet, uppmuntrade det och nästlade sig in. Och å andra sidan var förbundet lojalt och öppet pro-amerikanskt, även under tider då anti-amerikanska känslor svallade högt i Pakistan. Förbundet höll sig också utanför den anti-indiska chauvinismen, som uppmuntrades och utnyttjades av västpakistanska politiker. Det föreföll klart att med ett Awamiförbund i regeringsställning i ett fritt Östbengalen skulle detta snabbt dras in i amerikanska intressesfärer. Dessa utsikter av ett oberoende Bangla Desh under Awamiförbundet och nära lierat med USA och Indien verkade tydligen inte lockande för Kina. Ty ur Kinas synpunkt är Östbengalen geografiskt synnerligen känsligt placerat. Det är inte bara nästgårds till det oroliga Västbengalen utan också till Burma och nära till själva den kinesiska gränsen. Utifrån förhållandet till Västmakterna, Sovjetunionen och Indien sätter Kina ett visst värde på en allians med den styrande oligarkin i Pakistan. I ett budskap till president Yahya Khan uttryckte Chou En-lai sitt stöd för den pakistanska regeringens och arméns åtgärder och prisade dem och 'politiska ledare av olika schatteringar' för att ha 'gjort mycket för att upprätthålla Pakistans enhet och förhindra en splittring'. Kina har utfärdat hotfulla varningar mot 'obehörig inblandning i Pakistans inre angelägenheter' och mot indisk expansionism. Naturligtvis har sådana kinesiska uttalanden figurerat på förstasidorna i Pakistans kontrollerade press och gjort sitt för att förvirra folkopinionen och stärka modet hos dem som förövat ett av de värsta brotten i historien mot ett helt folk.

Den maoistiska vänstern i Östbengalen går i täten för en enad väpnad frihetskamp för Bangla Desh tillsammans med inte bara alla andra delar av vänstern utan också med de militanta kadror i Awamiförbundet som har valt väpnat motstånd i stället för flykt till Indien. Genom att uteslutande lägga tonvikten vid västliga intriger och syften och genom att spekulera i den kommande orienteringen hos ett regerande Awamiförbund i Östbengalen har Kina förbisett betydelsen av denna frihetskamp och därmed politiskt isolerat den. Därigenom har man frångått den proletära internationalismen. Man har demonstrerat en anmärkningsvärd kortsynthet och oförståelse inför utvecklingen av de sociala krafterna i Bangla Desh såväl som

inför de verkliga relationerna mellan Awamiförbundet och det uppvaknande folket i Bangla Desh. Förbundet seglade fram till en stor valseger på en våg av bengalisk nationalism och det är bara alltför medvetet om möjligheten att denna våg sjunker tillbaka. Trots sina begränsningar och sitt beroende av Västmakterna har inte ledarna i förbundet något alternativ utan de måste reagera på de folkliga krafter som växer till i styrka genom den direkta kampen och på de folkliga kraven. Den roll befrielse rörelsen spelar, och inte bara orienteringen inom Awamiförbundet, kommer att bestämma den framtida riktningen hos regeringen i Bangla Desh. Kinesernas inställning kan emellertid skapa förvirring i leden och försvaga den revolutionära enheten. De som traktar efter att försvaga den folkliga rörelsen och stärka högerflygeln inom Awamiförbundet kommer att till fullo utnyttja de möjligheter som har skapats genom den kinesiska hållningen. Lyckligtvis tycks de maoistiska ledarna i Östbengalen, efter vad man kan läsa ut av tillgängliga rapporter, inte tillåta sig själva att avledas från de uppgifter som väntar i kampen. De hoppas verkligen att kineserna skall inse sitt misstag och rätta till det.

Strategin hos Västmakterna och hos Indiens styrande klasser syftar till förhandlingar, ett tillbakadragande av den pakistanska armén och inrättandet av Awamiförbundet som regering i Östbengalen. Detta kommer inte att bli lätt att genomföra. Men Väst har en stark position, som ger möjligheter till påtryckningar på regeringen i Pakistan. Ty trots den utbasunerade alliansen med Kina är Pakistan i stort behov av hjälp från Väst. An så länge har denna allians med Kina inte kolliderat med Västmakternas strategiska planer och den har från den pakistanska oligarkins sida uppskattats på grund av dennas förhållande till Indien. Men alliansen är i grunden ganska svag, trots stor och ökande good-will i Västpakistan visavi Kina. Alliansen är svag just på grund av Pakistans långtgående behov av utländsk hjälp, av vilken det mesta kommer från USA. Här spelar också det ökade samarbetet mellan pakistanskt (till största delen västpakistanskt) kapital och utländskt kapital in.

Västmakterna och Pakistan

Pakistan har under en rad år vändats under en djupgående ekonomisk och finansiell kris och situationen förvärras gradvis. Nu har de stora kostnaderna för de militära utsvävningarna i Östbengalen och skadorna på den öst-bengaliska ekonomin gjort läget ganska ohållbart. Oförmöget att klara av sina löpande finansiella åtaganden utomlands (dvs. räntor och amorteringar på långfristiga lån) har Pakistan nu utfärdat ett sexmånaders betalningsansånd på dessa. Avbetalningar på erhållen utlandshjälp m.m. löper årligen på 60 milj. pund, eller omkring 20 % av landets exportintäkter. Dessutom är den pakistanska ekonomin beroende av stora kvantiteter import och medföljande betalningsskyldigheter utomlands, som överstiger inkomsterna från exporten. För att klara upp detta tar man upp ytterligare lån utomlands. Förra året gav The Pakistan Aid Consortium, som består av ett antal väststater under ledning av USA, ett lån på 380 milj. dollar, vilket är lika med ca hälften av Pakistans exportintäkter. Men detta lån hjälper bara till att på kort sikt hålla läget under kontroll. Detta långtgående beroende har naturligtvis gjort Pakistans position mycket sårbar. Kina kan inte hjälpa landet ut ur denna bankrutt, även om det har utökat ett räntefritt lån till ett belopp av 88 milj. pund. Därför åker nu Pakistans utsända Västvärlden runt, från huvudstad till huvudstad med hatten i hand. De lär dock ha fått ett övervägande kyligt mottagande. Det ekonomiska trycket på regeringen har utökats av västmakterna. Å andra sidan har president Yahya Khan och pakistanska myndigheter låtit höra försonande tongångar. Men de har gått för långt för att nu kunna återupprätta *status quo ante* och återuppta förhandlingarna där de avbröts.

Efterverkningarna av striderna har resulterat i djupt rotad fiendskap i Östbengalen mot armén och regeringen. Denna har nu gjort vissa försök att återupprätta ett politiskt brohuvud i

Östbengalen. Men även gamla pålitliga samarbetsmän tycks nu ha blivit avskräckta från vidare kontakter med militärregeringen, av rädsla för folkets vrede och för glöden i den bengaliska patriotismen. Å andra sidan kan naturligtvis inte regeringen i all oändlighet lita till militära maktmedel för att trygga sin närvaro, i synnerhet med tanke på de omgrupperingar i de folkligt förankrade krafterna som nu sker efter den första konfrontationen med armén. Och inte heller kan västmakterna låta den aktuella situationen bli permanent. Från deras utgångspunkt vore ju idealet ett tillbakadragande av armén och ett oberoende Bangla Desh under Awamiförbundet. En lösning som, efter vad vi kan se, inte blir lätt att uppnå.

Det finns många svårigheter som Västmakterna och deras medarbetare måste övervinna för att uppnå sina mål i Östbengalen. Awamiförbundet är inte ett monolitiskt parti med en snäv organisatorisk bas. Den flodvåg som förde fram förbundet till en jordskredsseger i valet kan gå tillbaka och kommer att göra det om inte ledarna lyckas leva upp till befolkningens förväntningar eller om de avgränsar sig från de grupperingar som nu leder befrielsekampen i Östbengalen. Meningarna är dessutom delade inom förbundets ledarskikt och det finns de som hellre vill ta upp kampen än köpslå med Västmakterna mot folkets intressen. Awamiförbundet kan som regeringsparti inte fungera utan stöd från stora delar av befolkningen, då en repressiv statsapparat, med vars hjälp de kunnat föra en annan linje, idag saknas i Östbengalen. Det finns egentligen inte heller någon östpakistansk armé. Östbengalens poliskår har förlorat stora delar av den välutbildade och erfarna kadren, som dödats av den västpakistanska armén. Denna svaghet hos den decimerade statsapparaten utgör tillsammans med de växande folkliga krafterna ett allvarligt problem såväl för Awamiförbundet som för Västmakterna.

Regionala olikheter

Pakistan är inte det enda land som kan uppvisa kulturella olikheter inom sina gränser. Få nationer har en total kulturell homogenitet. Pakistans regionala problem, som gäller landets enhet, har inte sitt ursprung enbart i existensen av kulturella olikheter. Problemen uppstod genom ovilja att erkänna dessa olikheter, men framför allt genom ovilja att erkänna de underliggande, rent materiella problemen.

Jag skall citera lite statistik för att illustrera de regionala skillnader som finns, inte bara mellan öst- och Västpakistan, utan också inom själva Västpakistan. Tre Harvardprofessorer har nyligen utgivit en skrift i vilken de redogör för relevanta data som de har hämtat från ett officiellt dokument av färskaste datum, *Reports of Advisory Panels for the Fourth Five Year Plan*, utgiven av *Pakistan planning commission* – ett organ som knappast kan beskyllas för partiskhet gentemot Östbengalen. Professorerna påpekar bl.a. att inkomsten per person i Västpakistan under perioden 1956-60 (perioden för den första femårsplanen) var 32 % högre än den i Östbengalen. Tio år och två femårsplaner senare, hade denna skillnad ökat, och inkomsten per person i Västpakistan var nu 61 % högre. Professorerna påpekar också att Östbengalen 'som har 60 % av landets befolkning' (märk: enligt 1961 års folkräkning utgjorde den 54 %. H.A.) under perioden 1950-55 mottog så lite som 20 % av Pakistans 'utvecklingsutgifter', och att Östbengalen som mest fick 36 %. Det var under den tredje femårsplanen, 1965-70.

I den nämnda skriften citeras också officiella data som visar, att Östbengalens del av Pakistans totala exportinkomster de sista tjugo åren varit mellan 50 och 70 %, medan dess del av importen bara varit mellan 25 och 30 %.

Jämförbara data som påvisar skillnaden mellan de olika regionerna i själva Västpakistan är inte tillgängliga. Vissa existerande siffror indikerar dock storleksordningen på de relativa

skillnaderna. Vete är Västpakistanens huvudsakliga spannmålsprodukt, och det upptar en tredjedel av den odlade jorden. Punjab producerade 1964 inte mindre än 78 % av allt vete i Västpakistan, och dess andel har ökat sedan dess. Befolkningen i Punjab utgör däremot bara 59 % av Västpakistanens hela befolkning. Bomull är en annan viktig vara. Punjab producerar 68 % av den. Av de viktigaste odlade produkterna kommer ris som den tredje i ordningen, fastän arealen för risodling endast utgör en fjärdedel av arealen för veteodling. Punjab producerar 50 % av riset, och det producerar vidare 68 % av sockerrören samt 75 % av 'gram', som är en viktig ingrediens i den pakistanska kosten.

Utifrån 1964 års data kan man alltså säga, att sett ur strikt jordbrukssynpunkt så var välståndet per person i Punjab 2% ggr större än i de fattiga provinserna. Denna skillnad ökar stadigt. Alltsedan 1964 har den s.k. gröna revolutionen, vilken är baserad på en 'elitbonde-strategi' för utveckling av jordbruket, medfört en relativt sett mycket snabbare tillväxt i Punjab än i de fattiga provinserna i Västpakistan. 1968 hade man t.ex. i Punjab 96 % av Västpakistanens alla konstbevattningsledning. Betydelsen av denna koncentration måste bedömas utifrån det faktum att det har varit tillgången till extra vatten som har gjort den gröna revolutionen möjlig. Utan detta vatten hade man inte kunnat odla de nya sädeslagen och öka konstgödnings. 1968 fanns vidare 13 500 av Västpakistanens 16 500 traktorer hos Punjab's storbönder. Vad gäller industriproduktion och industrilokalisering finns inte regionala data tillgängliga, men ägandet i Pakistan är mycket starkt koncentrerat, och mycket ägs av personer från Punjab. Den övriga affärsverksamheten sköts huvudsakligen av immigranter från Indiens västkust, som talar gujerati, så den inhemska befolkningen i de andra provinserna har mycket liten del i industriinvesteringarna. Frånsett hamnstaden Karachi, som har den största industrikoncentrationen i landet, är alla andra stora industricentra förlagda till Punjab. Småföretagen är också starkt koncentrerade till Punjab, speciellt till distriktet Sialkot, Gujuranwala, Gujerat och Lahore. Det kan emellertid tilläggas, att det också i Punjab finns stora regionala skillnader, speciellt mellan det utsugna Rawalpindi Division och det rika kanaliserade Colony Districts.

Dessa skillnader är direkta konsekvenser av den privata företagsamheten i Pakistan. Det finns också en polarisering av inkomsterna mellan de sociala klasserna. Den provinsiella brutto-produkten från jordbruket i Västpakistan har t.ex. fördubblats de sista tio åren, men p.g.a. den långsammare utvecklingstakten i de fattigare provinserna har jordbruksinkomsterna i Punjab mer än fördubblats. Denna lokala ökning av jordbruksinkomsterna är till yttermera visso koncentrerad till en liten grupp storbönder i Punjab. Enligt 1960 års jordbruksstatistik var 8 % av alla jordbruk i Västpakistan 'storbordbruk', och dessa upptog 42 % av jordbruksarealen. Men inte ens dessa siffror ger en bild av den verkliga koncentrationen av jordägandet, ty de hänför sig på odlingsenheter istället för på vad en person äger. 50 % av den totala jordbruksarealen odlades av arrendebönder, men ägdes alltså av de stora jordägarna. Koncentrationen av jordägandet är därför mycket större än vad som framgår av jordbruksstatistiken.

Större delen av de ökade jordbruksinkomsterna i Västpakistan har gått till den nämnda lilla gruppen av storbönder och jordägare i Punjab. Den snabba ökningen av jordbruksinkomsterna har gett upphov till en prisinflation, vilken har fått den konsekvensen att andra grupper i landet nu har fått det ekonomiskt sämre än tidigare. För dessa har utvecklingen paradoxalt nog skapat större fattigdom. De fattiga provinser vars befolkning drabbats hårt är Baluchistan, Northwest Frontier Province och Sind. I alla dessa provinser har det förekommit politisk agitation för lika behandling samt för en rättvis del av 'utvecklingsutgifterna' och kanalvattnet (den stora källan till oenighet), så väl som för större provinsiellt självstyre. Dessa rörelser har

också framhävt respektive provins' kulturella och språkliga identitet, vilket dragit bort uppmärksamheten från de underliggande ekonomiska frågorna och fördunklat orsakerna till det hela.

I Sind har situationen fått en speciell komplexitet p.g.a. betoningen på språk och kultur. Stadsbefolkningen består nämligen där huvudsakligen av flyktingar från Indien som talar urdu, medan bönderna är sindhi. Språkfrågan är här avgörande och placerar bönder och arbetare i motsatta läger. De regionala och språkliga motsättningarna grundar sig dock trots allt på materiella problem som måste lösas. De har gett upphov till de centrifugala krafterna i Västpakistan. Krisen i Östbengalen får med nödvändighet långtgående konsekvenser för den explosiva situationen i Västpakistan. Problemen för de underprivilegierade provinserna i Västpakistan kan dock inte och kommer inte att lösas genom att de tilldelas regionalt självstyre. Det fordras en enhetlig kamp för socialism i Västpakistan. Det fordras ett slut på den sociala ordning som p.g.a. sin natur orsakar inte bara klasskillnader utan också regionala olikheter.

Nykolonialismens klasstruktur

Att den politiska kampen inte blivit en kamp för socialism utan för regional självständighet, beror på specifika klassförhållanden. Det beror på den speciella politiska roll som den utbildade medelklassen har spelat i de efterkoloniala samhällena. En analys av den roll denna klass spelat är därför av stor betydelse, och det är en fråga som marxister har ägnat alltför liten uppmärksamhet. Det är i det här sammanhanget lämpligt att börja med att ringa in den styrande oligarkin i Pakistan, dess klassbas och allierade. Jag har i annat sammanhang argumenterat för att frågan om klassbasen för de efterkoloniala staterna reser komplicerade problem. Speciellt har jag funnit att militären och byråkratin i de efterkoloniala samhällena inte alltid kan betraktas på det sätt som den klassiska marxismen har gjort, som om de med nödvändighet vore ett *instrument* för en härskande klass. På grund av de efterkoloniala samhällenas specifika historiska erfarenhet är relationerna där mera komplexa. I de västerländska samhällenas utveckling ser man staten uppkomma i kölvattnet på den inhemska bourgeoisins växande makt, även om också där detta enkla påstående måste preciseras. Processen är nästan alltid mera komplicerad, men i de efterkoloniala samhällena är den kvalitativt skild från processen i de europeiska samhällena.

I så måtto som en borgerlig revolution består i etablerandet av en borgerlig stat och i införandet av de institutionella och juridiska regler som är nödvändiga för att kapitalistiska produktionsförhållanden skall utvecklas så genomfördes denna revolution i de efterkoloniala samhällena av bourgeoisien i metropolen redan när den påtvingade länderna sitt koloniala styre. Den koloniala staten var emellertid tvungen att utvecklas utöver vad som fordrades av en borgerlig stat i metropolländerna, ty den måste skaffa sig en byråkratisk-militär apparat och styrmekanismer med vilka den kunde härska över kolonins alla sociala klasser. Den efterkoloniala staten ärver sedan denna statsapparat och dess institutionaliserade praktik, som reglerar och kontrollerar de inhemska klasserna. Vid ögonblicket för den politiska frigörelsen finner sig så den svaga inhemska bourgeoisien insnärjd i en byråkratisk kontrollapparat, genom vilken de som befinner sig i toppen av den byråkratisk-militära hierarkin kan kontrollera dess aktiviteter och avgöra dess framtidsutsikter.

Den klassiska marxistiska teorin ser utvecklingen av statens överbyggnad som så, att den utvecklas i takt med samhällets ekonomiska bas, det vill säga de kapitalistiska produktionsförhållandena och den uppåtgående bourgeoisien. Men i de efterkoloniala staterna finner

man att statens överbyggnad har utvecklats längre än den inhemska infrastrukturen, samhällets ekonomiska bas, och längre än vad den inhemska bourgeoisien har utvecklats. Statens överbyggnad är i de efterkoloniala staterna därför överutvecklad, dvs. överutvecklad i förhållande till den underutvecklade ekonomiska infrastrukturen och den inhemska bourgeoisien. Överbyggnaden var inte överutvecklad i den koloniala situationen, ty då var den grundad på det koloniserande samhällets ekonomiska bas och på bourgeoisien i metropolen. Fenomenet med en överutvecklad överbyggnad uppstod när kolonins relationer med strukturen i metropolen skars av, när den fick sitt oberoende, och den nu f.d. kolonin skulle stå för sig själv. Det är i denna punkt som en ny ekvation måste etableras mellan den överutvecklade överbyggnaden och den underutvecklade ekonomiska strukturen, *det koloniala samhället*.

Stat och härskande klass

De svaga och underutvecklade inhemska sociala klasserna i det efterkoloniala samhället står inför den omöjliga uppgiften att utan en social revolution kunna underordna statsapparaten under sig själv. En statsapparat som tidigare har etablerat egna härskarrelationer till de sociala klasserna. I den efterkoloniala situationen där en ny maktekvation skall fastställas, utgör emellertid inte den inhemska bourgeoisien och den överutvecklade statsapparaten, den byråkratisk-militära oligarkin, de två enda elementen. Bourgeoisien i den tidigare metropolen överger inte sina koloniala intressen. Den återinträder tillsammans med bourgeoisien från andra konkurrerande kapitalistiska länder i den nya obestämda situationen i det efterkoloniala samhället. Det etableras nykoloniala relationer, vilka emellertid är kvalitativt skilda från de koloniala, speciellt vad gäller den politiska aspekten. Slutligen finns det i det efterkoloniala samhället en politiskt stark klass av inhemska jordägare.

Sin styrka får dessa genom att deras söner till stor del innehar höga poster i den byråkratisk-militära oligarkin och genom att de innehar maktpositioner i den politiska struktur, som genom allmän rösträtt skall ge ett sken av demokrati åt den politiska processen.

Den pakistanska erfarenheten ger vid handen att ingen av de tre besuttna klasser som vi har refererat till, den inhemska bourgeoisien, den nykoloniala bourgeoisien och den jordägande klassen, ensam bestämmer över statsapparaten. Inflytandet och makten hos varje klass uppvägs alltid av makten hos de två andra. Alla tre ställer konkurrerande krav på den efterkoloniala staten, dvs. på den byråkratisk-militära oligarki som råder över den, och denna medlar mellan dessa krav. Detta ger den byråkratisk-militära oligarkin möjlighet att spela en relativt självständig roll, samtidigt som den tjänar och medlar mellan de tre besuttna klasserna.

Den byråkratisk-militära oligarkins roll är endast relativt självständig, eftersom denna roll är bestämd innanför klasssamhällets ramar, inte utanför. Bevarandet av denna sociala ordning förenar alla de tre konkurrerande klasserna, vilka tillsammans med den styrande oligarkin förbundet sig att försvara denna ordning mot alla rörelser som hotar den. Oligarkins självständighet beror inte bara på denna negativa funktion, utan också på de positiva funktioner som härstammar från statens nya ekonomiska roll i den 'planerade' utvecklingsprocessen. Staten inte bara reglerar den ekonomiska aktiviteten, utan den förfogar också över en stor del av det ekonomiska överskottet i det efterkoloniala samhället, ett överskott som det 'mobiliserar' för utveckling.

Klasskamp och klassallianser

Den medlande funktion som den byråkratiska-militära oligarkin har mellan de tre besuttna

klassernas motstridiga krav är möjlig i den efterkoloniala situationen eftersom deras inbördes intressen och förhållanden är helt annorlunda än de vi känner från andra historiska omständigheter och som ligger till grund för några av den klassiska marxismens slutsatser i ämnet. Nu är förhållandet dem emellan nämligen inte längre antagonistiska; snarare kan man beskriva dem som försonligt konkurrerande. Den klassiska teorin räknar med en koalition mellan metropolbourgeoisin och en kompradorklass, som består av handelsmän vars verksamhet kompletterar metropolbourgeoisins, och för det tredje dessutom med de 'feodala' jordägarna. Den räknar också med att den uppåtgående inhemska bourgeoisins intressen är i grunden motsatta metropolbourgeoisins så att den koloniala frigörelsen tar sig uttryck i en borgerlig demokratisk revolution. Att denna utvecklingsgång emellertid inte alltid är nödvändig har Paul Baran uppmärksammat. Han skriver: 'När dess kapitalistiska, borgerliga komponent, på ett tidigt stadium konfronteras med den sociala revolutionens spöke, vänder den sig snabbt och resolut mot sin vän från igår, sin dödsfiende i morgon (d.v.s. proletariatet och bönderna). *I själva verket drar sig inte bourgeoisin för att göra gemensam sak med de feodala elementen, som ju representerar det största hindret för dess egen utveckling, med de imperialistiska maktägare som just avpolleterats genom den nationella frigörelsen och med de kompradorgrupper som hotats genom sina utländska herrars politiska reträtt:*

I den efterkoloniala situationen står de tre besuttna klasserna enade i försvaret av den etablerade sociala ordningen, som ju utgör garantin för deras klassintressen mot varje revolutionärt hot. Det är sant. Men det är inte hela sanningen och förklaringen. Föreställningen att bourgeoisin enbart på grund av sin rädsla för eventuella revolutionära konsekvenser vägrar att spela sin historiska 'anti-feodala' och 'anti-imperialistiska' roll, utgår framför allt från analyser av den koloniala och inte av den efterkoloniala situationen. I det senare samhället är en uppgörelse mellan bourgeoisin och de feodala grupperna möjlig eftersom såväl den nationella staten som dess oberoende redan garanteras och uppgiften att underordna den feodala makten under den borgerliga staten inte är aktuell för den inhemska bourgeoisin. Och samtidigt spelar feodalklassen en viktig roll i den 'demokratiska' administrationen av det efterkoloniala samhället; den har en viktig funktion genom att etablera förbindelser mellan staten och maktstrukturerna på lokal nivå och på så sätt kapsla in potentiellt revolutionära krafter och skapa balans och jämvikt i det efterkoloniala samhället. Men inte heller de ekonomiska aspekterna av relationen mellan bourgeoisin och feodalklassen nödvändiggör att den feodala jordägarklassen elimineras för den kapitalistiska utvecklingens skull. Tvärtom, det kapitalistiska jordbruket drivs under feodala jordägares beskydd. Halvhjärtade ansträngningar gjordes i några länder strax efter självständigheten att införa jordreformer. Men på det hela taget var dessa försök ineffektiva. Inte heller förmådde de hota den inhemska bourgeoisins intressen eller utvecklingsmöjligheter. Under senare år har den s.k. gröna revolutionen, som baseras på en strategi med elitbönder, ytterligare hjälpt till att lösa problemen med att höja jordbruksöverskottet med det som krävs för att industrialiseringen och urbaniseringen skall kunna understödjas och för att den inhemska varumarknaden skall expandera. Medan jordägarna dragit nytta av den gröna revolutionen har dess negativa effekter nästan enbart drabbat landsbygds- och stadsproletariatet, inte bourgeoisin. Den här essän tillåter inte att vi diskuterar denna viktiga fråga mer ingående. Men vi slår fast att det ömsesidiga samarbetet mellan jordägarklassen och bourgeoisin är baserat inte bara på överbyggnadens politiska omständigheter utan också på ekonomiska förhållanden.

Imperialismen och den inhemska borgarklassen

Relationerna mellan den inhemska bourgeoisin och metropolbourgeoisin är annorlunda än de

som förutses i den klassiska teorin. I den hävdas ju att det finns en fundamental motsättning mellan de två, och att den borgerliga demokratiska revolutionen i koloniala samhällen (även där den leds av den växande bourgeoisin och inte av arbetarklassen) därför med nödvändighet har en antiimperialistisk karaktär. Det är visserligen riktigt att bourgeoisin har betydelse för den nationella rörelsen fram till självständighetens timme. Men därefter, i det efterkoloniala samhället, kommer vi att finna helt skilda inriktningar vad beträffar den inhemska bourgeoisin och den förutvarande kompradorklassen, som består av handels- och byggnadsentreprenörer. Kompradorklassen som är oförmögen att konkurrera på lika villkor med de jättelika koncernerna utomlands, begär restriktioner i de utländska affärsmännens verksamhet. De kommer på så sätt i en ny 'antiimperialistisk' position. Men när å andra sidan den inhemska borgarklassen växer i storlek och övergår från industrier med mindre utvecklade teknologier, som textilindustri t.ex., till sådana som kräver högre utvecklingsgrad, petrokemiska industrier t.ex., upptäcker de att deras resurser är för små. Av det skälet måste de vända sig till metropolernas borgarklasser där industrierna utvecklats längre. Först genom samarbete med dem kan de alltså åstadkomma de teknologier som är nödvändiga. Detta samarbete måste de välja. Den inhemska bourgeoisin kan inte erbjuda den nödvändiga basen för en oberoende utveckling av det efterkoloniala samhället. Den måste välja samarbete. Och förhållandet mellan den inhemska bourgeoisin och metropolen blir alltså inte längre antagonistiskt. Men det är likväl ett ojämnt förhållande, där den inhemska borgerligheten har den underordnade positionen. Samtidigt värdesätter metropolbourgeoisin samarbetet eftersom det innebär en försäkring gentemot de politiska risker som hotar utländska investeringar. Dessutom gagnar detta samarbete ekonomiska intressen genom att det etablerar en marknad för dess teknologi och de varor som följer med den. De omständigheter som bestämmer detta samarbete finns både i den ekonomiska basen och i den politiska överbyggnaden i det efterkoloniala samhället.

I denna nödvändiga — men också nödvändigtvis korta — teoretiska utveckling kan vi inte tillräckligt djupt gå in på en undersökning av de komplikationer och motsättningar, som ligger under de politiska processer genom vilka de olika klassernas krav balanseras av den härskande byråkratiskt-militära oligarkin. Det beror först och främst på att denna styrande oligarki inte på något sätt är monolitisk utan splittrad i flera fraktioner och grupper. Maktkampen dessa fraktioner emellan förs med hjälp av intriger, men också genom försök att konsolidera respektive positioner med hjälp av allianser med de politiska partierna. Fraktionerna själva är emellertid inte några ideologiska grupperingar som kämpar för den ena eller andra klassens intressen — även om deras politiska motståndare går till angrepp med ett ideologiskt språkbruk. I den mån de har några förbindelser med partierna är dessa lösa. Den byråkratiskt-militära oligarkin såväl som fraktionerna inom den sysslar dessutom snarast med de specifika krav samhället ställer. De olika sociala klasserna ställer alltså inte sina krav på dem genom politiska partier utan mera direkt genom uppvaktningar och genom att etablera förbindelser med lämpliga fraktioner i oligarkin. Och i den mån respektive klass etablerar direkta kontakter med den härskande oligarkin har den ingen större användning av politiska partier. De politiska partiernas funktion är alltså starkt begränsad. Med undantag av vänsterpartierna existerar de endast för att det parlamentariska styrets institutioner existerar. För den härskande oligarkin har de betydelse genom att skapa en fasad av demokrati och erbjuda regimen politisk legitimitet. Formellt och illusoriskt tillfredsställer de också folkets krav på inflytande över landets regim.

'Regerande politiska partier' är inte nödvändigtvis den byråkratiskt-militära oligarkins smidiga instrument. Och inte heller är denna oligarki ett medel för dessa partier. Mellan dessa två finns i stället såväl en spänning som en ömsesidig anpassning. Denna ambivalens i deras

inbördes förhållanden kan man bäst studera genom att granska deras relationer före och efter oberoendet. Före oberoendet användes den byråkratiska militärapparaten, vid den tiden alltså ett instrument för metropolens bourgeoisie, för att förtrycka den nationalistiska rörelse. Men det är just denna rörelsens ledare som senare ärver statsapparaten när de hamnar i legitim maktposition. Man skulle kanske föreställa sig att deras tidigare relation helt skulle ha fjärrmat de två maktgrupperna från varandra. Men så är det inte. Återigen existerar här olika möjligheter beroende på respektive lands särskilda historiska erfarenheter. I Sydasiens finns en kontinuitet i strukturen hos den byråkratisk-militära apparaten och mellan den och det nationalistiska ledarskiktet skapades jämvikt genom ömsesidig anpassning. Men det jämviktssläget var ett annat än det som uppnåddes i Pakistan eller i Indien.

Vissa allmänna omständigheter påverkar det sätt varpå denna balans mellan den byråkratisk-militära apparaten och de politiska partierna uppnås och utvecklas i det efterkoloniala samhället. För det första är det så att ett politiskt parti som har lett kampen för självständigheten betraktas som den rätte och legitime efterföljaren till kolonialregimen och som det parti som skall förfoga över majoriteten i parlamentet. Denna politiska struktur är värdefull för den byråkratisk-militära oligarkin. Politikerna inkorporeras i en struktur i vilken denna oligarki har ett fast grepp över maktmedlen. Men samtidigt flyttas den börda som politisk ansvarighet innebär över på politikernas axlar. Det politiska ledarskapet skyddar oligarkin. För det andra hjälper deras relation dem att skapa politiska band mellan regimen och de lokala maktstrukturer som opererar på gräsrotsnivå i samhället, i stället för att alieneras och lämnas öppna för politisk påverkan av revolutionärt slag. Det politiska ledarskiktet är därför betydelsefullt för oligarkin. Men detta beroende av den politiska ledningen medför vissa begränsningar och krav på oligarkin. Det finns en risk att politikerna blir så starka att de kan hota oligarkins intressen. När det inträffar griper oligarkin makten och söker regera i eget namn, oftast under motiveringen att armén är den nationella integritetens väktare.

Nationalism kontra provinsialism

På grund av den betydelsefulla roll den byråkratisk-militära oligarkin spelar i det efterkoloniala samhället är naturligtvis positioner i oligarkin strategiskt väsentliga och politiska ambitioner gäller ofta delaktighet i denna oligarki.

På de platser oligarkin rekryteras från en smal social eller regional bas, som i fallet Pakistan, organiseras en politisk opposition av de ickeprivilegierade men utbildade medelklassgrupper, som nekas tillträde till den härskande oligarkin. 'Moraliska' principer och ideologier åkallas både av oligarkin och av oppositionen för att rättfärdiga deras respektive intressen och för att vinna allmänhetens stöd. Kastskillnader och religiösa, språkliga eller etniska olikheter dominerar särskilt av dessa anledningar de efterkoloniala samhällenas politik. Oppositionsgrupper gör slogans på basis av kulturell eller språklig identitet. Och den härskande oligarkin å sin sida försvarar sin privilegierade position genom att stämpla oppositionsideologin som trångsynt sekterism. Sin egen privilegierade position söker de dölja bakom en ideologi i den 'nationella solidaritetens' tecken.

I Pakistan har den härskande oligarkin (främst Punjabi) tagit över den muselmanska nationalismens slogans. Det är alltså de slogans med vars hjälp Pakistan bildades. Man prisar den 'islamska solidaritetens' dygder och kritiserar oppositionsrörelserna som splittrade i 'provinsialism'. På så sätt har karaktären hos muselmansk 'nationalism' och innebörden i dess slogans ändrats betydligt efter Pakistans bildande. Numera tjänar de alltså den härskande oligarkin. Den muselmanska nationalismen i Indien propagerade för den underprivilegierade muslimska

medelklassen, som var numerärt liten och utbildningsmässigt sämre rustad än hinduerna. Bildandet av Pakistan var den yttersta konsekvensen av den propagandan. Sedan denna stat tillkommit upphörde därför rörelsens *raison d'être*. Vid den tidpunkten var Muslimförbundet splittrat. Den överlevande fraktion som axlade förbundets mantel har

propagerat sin ideologi i de privilegierade pakistanska gruppernas tjänst och särskilt hävdat Punjabligarkins intressen. Föreställningen om den islamska enheten har använts som ideologi för att t.ex. fränkänna mindre privilegierade grupper som 'Bengalis', 'Sindhis', 'Pathans' och 'Baluchis' deras identitet och för att nonchalera deras krav på rättvis behandling, medan kraven från de senare blev ideologiskt draperade i respektive grupps språk- och kulturrörelse.

Bangla-Desh-bourgeoisins uppkomst

Den bengaliska rörelsen för, jämställdhet nådde ett nytt stadium i slutet på femtiotalet genom att man började göra anspråk på en rättvis andel av resurserna för ekonomisk utveckling. Östbengaliska ekonomer har presenterat detaljerade studier som visar Västpakiastans ständiga utsugning av Östbengalen. Studierna visar att det har förekommit en årlig nettotömning av Östbengalen på ekonomiska resurser. Ekonomernas krav på en radikal omfördelning av utvecklingsresurserna och en samordning av den ekonomiska politiken blev en av huvudfrågorna för den bengaliska rörelsen. På senare år har det varit frågan om bristande ekonomisk jämlikhet mellan Östbengalen och Västpakistan som stått i centrum för bengalernas intresse. Deras krav är berättigade och också allmänt erkända. Till och med Mr. Bhutto, som tackade gud för arméns aktioner i Östbengalen, har erkänt att 'den östra flygeln (The Eastern Wing, dvs. Bangla Desh) tidigare har behandlats som en koloni'. Jag har tidigare gett uppgifter från Pakistan Planning Commission vilka påvisar den höga graden av ekonomisk obalans.

På sextiotalet beslöt president Ayub att försöka skapa en bengalisk bourgeoisie i Östbengalen, som han trodde också skulle förse honom med en politisk bas i provinsen och balansera de socialistiska idéernas inflytande. För att skapa en bourgeoisie måste regimen sätta pengar i händerna på folk som inga hade. Det var två kategorier som drogs in i den 'kapitalbildningsprocess' som skisserades av Ayubregimen. Vi kan kalla dessa 'kontaktgruppen' resp. 'kontraktgruppen'. 'Kontaktgruppen' bestod av bengaler med hög utbildning och inflytelserika kontakter (särskilt de som var släkt med byråkrater eller politiker). De beviljades olika förmåner och särskilda tillstånd, som också hade ett värde i reda pengar därför att de kunde säljas till väst-pakistanska affärsmän, som i sin tur behövde dem för att kunna företa lönsamma transaktioner. Denna kapitalbildningsprocess förde pengar i fickorna på en parasitär klass på bekostnad av den vanlige konsumenten, som fick bära den tunga bördan av snabbt stigande priser. 'Kontaktgruppen' levde dyrt och få av dem byggde upp några industrier. 'Kontraktgruppen' var annorlunda. Den bestod av små affärsmän som av regeringen beviljades t.ex. konstruktionskontrakt efter en hög taxa. De profiterarna återinvesterades i företagen. Senare uppmuntrades de genom generösa lån och hjälp från myndigheterna att starta industrier. För vissa industriella projekt kunde t.ex. Pakistans Bank för Industriell Utveckling, som grundats i det syftet, skjuta till 2/3 av de erforderliga investeringsfonderna. Östpakiastanska Korporationen för Industriell Utveckling sköt till hälften på den återstående tredjedelen av det totala beloppet. Den sista sjättedelen skulle den tilltänkte företagaren hämta ur egen ficka eller från börserna. Men i själva verket tecknades en ansevärd del av aktierna av de statsunderstödda Nationella Investeringsstrusten och Pakistans Investeringskorporation. För att bygga upp en industri behövde därför de nyetablerade

bengaliska bolagen skaffa knappt 10 % av det nödvändiga kapitalet. Profiterna blev emellertid så höga att det inte dröjde länge förrän de var ensamma ägare till sina industrier och kunde mångfaldiga sina förmögenheter.

Bourgeoisin och nationalismen

Den nyskapade kärnan av den bengaliska bourgeoisin gav ett reserverat stöd till den bengaliska nationalismen. Bourgeoisin tjänade mycket på det tryck som skapades av den nationalistiska politiken, men samtidigt svar den orolig över nationalismens vänsterkaraktär. Dessutom hade dess extraordinära privilegier möjliggjorts av en centralregering som gick att påverka, men det var osäkert om privilegierna fick behållas i ett oberoende Östbengalen. Stora delar av den bengaliska bourgeoisin gav sitt stöd till höger rörelser i Östbengalen och samarbetade med den regerande oligarkin. Efter vintern 1968-69 kände sig bourgeoisien speciellt utsatt och osäker. Den då landsomfattande protesten mot Ayubregimen, som medförde regeringens fall, hotade att utvecklas till en revolutionär rörelse, särskilt i Östbengalen. Många förde ut ansevärda belopp till det politiskt 'stabilare' Västpakistan eller, illegalt, till utlandet. Å ena sidan stödde de en rörelse som krävde regional självständighet och en större andel av de ekonomiska resurserna till Östbengalen, å andra sidan betraktade de den i Västpakistan förändrade byråkratisk-militära oligarkin som en barriär i försvaret av sina egna klassintressen. Därför kan rörelsen för Östbengalens oberoende inte betraktas som ett uttryck för den bengaliska bourgeoisins maktsträvanden. För att få ett grepp om rörelsens klassmässiga förankring måste man ta hänsyn till att den existerade och blomstrade redan innan den bengaliska bourgeoisien skapades. Rörelsen har sin klassbas först och främst i småbourgeoisien, men den väpnade befrielsekampen har förvandlat den till en folkets rörelse.

Reaktionen på de östbengaliska kraven i olika västpakistanska grupper, nykoloniala intressen och den byråkratisk-militära oligarkien var på intet sätt enstämmig. Först och främst hade de västpakistanska jordägarna inte mycket att vinna på att Östbengalen hölls kvar i den pakistanska fällan, men de hade mycket att förlora. Hotet från Östbengalen mot deras intressen låg inte bara i den generellt sett radikala politiken. Det kom också i form av östbengaliska förslag i frågor som särskilt berörde dem, först och främst förslaget att beskatta jordbruksinkomster, vilka tidigare hade varit undantagna från skatt. En sådan skatt var väsentlig för att uppbringa tillräckliga resurser till att hålla målen för den fjärde femårsplanen på en nivå som skulle säkerställa en för det underutvecklade Östbengalen acceptabel mängd utvecklingsåtgärder. En sådan skatt skulle emellertid främst ha berört de västpakistanska jordägarna, eftersom jordegendomar är mycket små i Östbengalen. Det vore dock fel att tro, att frågan debatterades i en sådan omfattning, att den blev känd för alla västpakistanska jordägare och därav dra slutsatsen att dessa lät sina egna intressen segra över deras 'patriotism'. Denna sista faktor saknades inte i sammanhanget, men det fanns inflytelserika personer bland dem som förespråkade regionalt självstyre för att säkra sina egna privilegier.

Den västpakistanska bourgeoisien hade mest att vinna på att Östbengalen hölls kvar inom Pakistan. Den gav den en marknad för kapitalvaror och en nyttig källa till valutainkomster. Men man var redan införstådd med tanken på ett regionalt självstyre under Awamiförbundet. Bourgeoisins intressen äventyrades inte på allvar av regional självstyrelse. Vad gäller investeringar i Östbengalen var den inte särskilt intresserad, inte bara på grund av de i Östbengalen större 'politiska riskerna' utan också därför att den stora ökningen av jordbruksinkomster i Västpakistan hade gjort det till en mera lönsam marknad, lättare att exploatera. Intresset för Östbengalen minskade snabbt. Särskilt oroad var man över möjligheten av en revolutionär utveckling i Östbengalen, framför allt efter erfarenheterna från den stora

resningen vintern 1968-69. I det läget förlitade man sig helt på Awamiförbundet i dess egenskap av en konservativ kraft, vilket även USA och de andra stormakterna gjorde.

Man gav stort finansiellt stöd till Awamiförbundet. Man såg trycket som förbundets ledare utsattes för och var beredd att göra smärre offer för att uppväga hotet från det östbengaliska styrkorna. Man stödde regionalt självstyre under Awamiförbundets ledning, under vilket de flesta av bourgeoisieens intressen skulle tillgodoses. Man hade hellre sett en uppgörelse med Awamiförbundet än den aktion som företogs av armén och som medfört oräkneliga riskmoment och mycket stora kostnader.

Det var armén som mest direkt hotades av de östbengaliska kraven på självstyre. Awamiförbundets sexpunktsplan skulle ha berövat centern (ansvarig för 'försvaret') alla finansiella resurserna utom de som provinserna valde att tilldela den. Utöver en decentralisering av den ekonomiska kontrollen och politiken eftersträvade Awamiförbundet dessutom en påtaglig reduktion av de militära utgifterna till förmån för utvecklingsinstanser. Detta var ett direkt hot mot arméns intressen. Hotet upplevdes starkare genom arméofficerarnas tydliga orientering mot antiindisk chauvinism, och genom att de uppfattade den bengaliska nationalismen som en indieninspirerad, indienfinansierad och indienstyrd politik för att riva upp den pakistanska enheten. Arméofficerarna var tränade i att se försvar mot Indien som sitt *raison d'être*. Pressen i Västpakistan och högerideologer hade oupphörligt underhållit idén, om att den bengaliska nationalismen var ett indiskt försök att splittra Pakistan. De bengaliska nationalisterna å sin sida ansträngde sig inte nämnvärt att propagera sina idéer i Västpakistan, om man undantar de ekonomiska kraven, som fördes fram i den engelskspråkiga pressen. Ett av de starkaste uttrycken för den bengaliska rörelsen var framhävandet av bengaliskan på bekostnad av inte bara de västpakistaniska språken utan också i viss mån engelskan, som är de bildades språk i Pakistan. Den viktigaste litteraturen i den bengaliska rörelsen är fortfarande otillgänglig för dem som inte kan läsa bengaliska. Att bengalerna underlät att söka kontakt med västpakistaner isolerade dem och underlättade för deras fiender i Västpakistan, att driva fram en fientlig attityd. Fientligheten sitter djupt i Västpakistan och återspeglas i *Pakistan Peoples Partys* ideologi och dess ledare M. Bhutto, som står hökarna i armén nära. Segern för PPP i valen i december 1970 i Punjab och Sind stärkte hökarnas situation.

Två slutsatser kan dras av vår analys. För det första framhäver analysen den politiska roll som den bildade medelklassen spelar i efterkoloniala samhällen. Dess strävanden är där riktade mot en position i den byråkratisk-militära oligarkin som dominerar sådana samhällen. Idén om 'nationell solidaritet' förs fram av privilegierade grupper inom oligarkin i syfte att dölja deras egen privilegierade status. Å andra sidan för underprivilegierade grupper fram sina krav i termer av regional kultur eller språklig eller etnisk identitet. Dessa krav förstärks av den ekonomiska obalansen som är en nödvändig följd av den ojämna utvecklingen i en kapitalistisk ekonomi. Koncentrationen på kulturell och språklig identitet hos de underprivilegierade regionala grupperna skymmer denna grundläggande orsak till den ekonomiska obalansen. De underprivilegierade gruppernas missnöje kanaliseras därför via 'nationella' rörelser i stället för rörelser som kämpar direkt och uttalat för en socialistisk revolution. Men eftersom den underliggande strukturen i den kapitalistiska utvecklingen finns kvar även sedan det att eftergifter har gjorts för regionala krav, löses inte de regionala gruppernas problem bara genom att de uppnår regionalt självstyre. Deras problem kan lösas bara genom en social revolution och genom ett slut på den ojämna kapitalistiska utvecklingen.

För det andra har de speciella villkoren i Östbengalen skapat en situation som inte längre kan ses bara som ett lokalt problem på samma sätt som problemen för de regionala grupperna i

Västpakistan. För de senare måste perspektivet vara en gemensam kamp för ett socialistiskt Västpakistan framför en begränsad kamp för regional autonomi inom ett kapitalistiskt Västpakistan. I fallet Östbengalen har emellertid en nationell identitet utkristalliserats, en identitet som har döpts i det blod som spilldes i den militära massakern och den följande väpnade kampen. Det kan därför inte längre bli tal om Östpakistan's 'återförening' med Västpakistan, minst av allt under den byråkratisk-militära oligarki som nu styr landet. Det är när detta skrivs svårt att föreställa sig när och exakt hur den aktuella krisen kan lösas genom ett fritt Bangla Desh. Men det är Pakistans armé som ensam bär ansvaret för att detta blir den oundvikliga upplösningen av den aktuella krisen. Socialister överallt kommer att stödja den kamp som förs av folket i Bangla Desh och stå emot västmakternas försök att omintetgöra målet för denna kamp."

Lästips

[Bangladesh Ceylon – Gnistor som kan sätta Indien i brand.](#)